

Berounský, Daniel

Pohřební obřad podle Motokoffova rukopisu

In: Berounský, Daniel. *Tibetské představy o zásvěťí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 39-44

ISBN 978-80-210-7069-1; ISBN 978-80-210-7072-1 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/131819>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Pohřební obřad podle Motokoffova rukopisu

V této části bude předmětem pozornosti nedávno publikovaný rukopis (BELLEZZA 2013: 15–116) ze soukromé sbírky Moke Mokotoffa z New Yorku. Je netradičním textem původně zapsaným na iluminovaných papírových svitcích s malbami a texty na rubové i lícové straně. Ty byly později rozřezané do dílů s obrázkem a jeho doprovodným textem. Jejich původ je nejasný. Styl maleb s doprovodným textem však dle mého skromného názoru může ukazovat na čínský vliv. Podobné svitky jsou dodnes užívány mezi národy žijícími v čínském Sichuanu (Naxi, Moso, Pumi, atp.) a je tak možné vznést hypotézu o původu z východního Tibetu. Doba sepsání textu byla na základě radiokarbonového testu stanovená do první poloviny 12. století. Velmi zajímavá jsou zobrazení, která se nezdají být vůbec pod indickým vlivem. Zobrazené postavy jsou velmi jednoduché, bez ozdob a často oblečené do netypických kalhot. Tyto karty s texty a obrázky nejsou úplné, dochovalo se na 40 zobrazení s popisky a předpokládá se, že více než polovina z nich schází.

Z dochovaných fragmentů textu je patrné, že se dotýká pohřebního obřadu žen. Daný svitek obsahuje část na rubové straně, která se odlišuje se od části na lícové straně svitku s jiným rituálem, který ale s daným pohřebním obřadem souvisí. Obdobně iluminovaným svitkům užívaným dnes je patrné, že rituál spočíval v odříkávání textu i nahlížení na názorný obrázek.

Z tohoto textu je patrné, že jako „průvodci“ slouží zesnulé ženě velké množství ptáků a jelenovité zvíře. Nezdá se to tedy být zcela stejnou rolí jako v případě ovce (*skyibs lug*) v dokumentech z Dunhuangu, ale spíše připomínají množství zvíře z předchozího textu, která má doprovázet zesnulou.

Zemřelá je v textech označovaná jako *män* (*sman*), což ukazuje k tomu, že je to případ od minulého textu odlišný. V předchozí části byly představené texty, která se zabývají především vyvedením zemřelé těhotné ženy z démonických říší a jejím očištěním. Vpsledku má být výsledkem této procedury dojití stavu bytosti *män*. Předmětem tohoto rituálu tedy není pohřební obřad nějak poskvrněné ženy. Buďto jde o ženy, které zemřely přirozeně, případně jde o pohřební obřad, který následuje po očištění od nepřirozené smrti.

Tyto texty byly původně uspořádané ve třinácti jednotlivých svitcích. Každý svitek sestával ze čtyř obrázků doprovázených textem. Každý z oněch čtyř obrázků a textů zachovává následující posloupnost:

- (1) Text o hlavním božstvu (a také kraji a pevnosti)
- (2) Text zmiňující ptáky, kteří jsou věnovaní jako „bohatství“
- (3) Text s žádostí o ochranu jelenovitou zvěří (*ri dwags*, tj. divokými kopytanci, na závěr se však objeví i jezevec a svišť)
- (4) Text k ochránci jelenovité zvěře

Na posledním třináctém svitku je zapsaný i název těchto jednotlivých čtyř částí textu (tj. skončilo XY). V posledním svitku chybí první část, a proto je její název neznámý. Ovšem pro ostatní části je název zmíněný následovně:

1. ?
2. Přechnodné sídlo malých ptáků (*bye'u slungs /tsar ro/*)
3. Přechnodné sídlo drahocenných jelenů (*rin cen sha yi sha slungs /rdzogso/*)
4. Pán a ochránce jelenů (*sha mgon srungs ma*⁸³ /rdzogso/)

Klíčovým slovem, které se objevuje v názvu 2. a 3. části je výraz *slungs*. Bellezza ho překládá jako „habitat“ („prostředí, domov“ atp.). Tím se však zkrsluje význam tohoto slova a snad i celého textu. Výraz *slungs* dnes není běžným.⁸⁴ Označoval stanice v rámci vybudované transportní sítě, která byla využívána i úředními posly (srov. DOTSON 2009: 261; BŤSAN LHA 1997: 992). Z tohoto kontextu je patrné, že zesnulá žena se po své cestě zastaví na třinácti místech, z nichž každý má své božstvo sídlící v daném kraji a pevnosti, svou ptačí sféru, sféru divokých kopytníků a ochránce těchto kopytníků. Význam slova *slungs* by se tedy dal přiblížit výrazem „přechnodné sídlo“. Jde o jakousi „ubytovnu“ po cestě. Text tak v podstatě sleduje putování zesnulé ženy po onom světě.

Ze všech původních třinácti svitků se tyto čtyři části uchovaly kompletně jen u šestého z nich (označeného písmenem *cha*). Následuje tak ilustrativní překlad toho, jak jednotlivé svitky vypadaly, byť jsou v první části některé pasáže nečitelné. Z dochovaných fragmentů je patrné, že jednotlivé části (1–4) byly ve svých třinácti opakováních poměrně uniformní. Měnila se v nich především jména božstev, druhy ptáků, druhy jelenovité zvěře a jména jejich ochránců. Některé fráze se opakují v každém z fragmentů.

Nelze než litovat, že text je neúplný. Hutné fráze mnoho neprozrazují a pukud by se například dochovaly první části všech svitků zmiňující jméno kraje a jeho božstva, měli bychom po ruce daleko lepší představu o putování po zásvětí ve třinácti oblastech podle tohoto textu. Avšak z prvních částí původních třinácti svitků se dochovaly jen tři fragmenty. Navíc je v každém z nich nějaká chybějící či nečitelná pasáž, což ztěžuje i porozumění celku tohoto hutného a stručného textu.

V první části se tak objevují kraje, kterými má zesnulá projít. Název kraje je však ze všech původní třinácti nápisů čitelný jen u pátého (*Sale Džon /Sa le ljon/*) a šestého (*Gungthang /Gung thang/*) z nich. Jde pravděpodobně o bájně kraje snad odpovídající třinácti patrům nebe. Teprve z druhé části rituálu se dozvíme, že jim odpovídají i drahocenné materiály a kameny. U kraje *Sale Džon* to bude lasturovina (mimoходом výraz „sale“ často charakterizuje lasturovinu) a kraje *Gungthang* pak achát. Jsou to tedy kraje spojované s drahými kovy a kameny, podobně jako u textu z předchozí kapitoly. Každý kraj má svůj svůj božský pár, své ptactvo, divoké kopytnatce a ochránce těchto kopytnatců, kterými se zdají být vysoce postavená lokální božstva (zmíněná jsou „král lokálních božstev“ *yul sa'i rgyal po*, paní země *brten ma*, která je i bojovným božstvem *sgra bla*, atp.). V této šesté sérii přiložené níže figuruje v této roli Ōde Gungjal. Ten je podle staré mytologie otcem všech lokálních božstev země. Unikátní je tak jeho zobrazení, které ho ukazuje jako válečníka.

83 Bellezza chybně uvádí *bsluns* namísto evidentního *bsrungs*.

84 Podle slovníku se někdy objevuje ve starých textech jako jiný zápis slova *klung*, který může označovat údolí či proud řeky v údolí (BŤSAN LHA 1997).

Kresba podle originálu manuskriptu (autor, originály viz Bellezza 2013). Texty 3 a 4 s ilustracemi kozorožka a Ode Gungjälä.

1. V božském kraji Gungthang (Nebeské pláne) [jsou] Božský syn Kječig a Cchomän Gjalmo (Královna bohyně jezera); tito dva. Když přijdou k zesnulé (män), [projeví se u] bílé sněžné hory a božského bílého jezera hradu [jako] bohyně män a božstvo místa. V bílé sněžné hoře přebývá Pán-ochránce místa. V bílém božském jezeře je bohyně místa Džamle („Jemná“). (...) ochránce (...) kopytnatci. Sídlí v pevnosti světelného sněhu a hradu bílého božského jezera. Tato bohyně místa Džamle má k zesnulé velkou náklonnost.⁸⁵
2. V lese prasklo železné vejce [a vyvstali z něj] malí ptáci lesa: straka,⁸⁶ khu long,⁸⁷ bažant krvavý⁸⁸ a kněz ptáků slavík. Ten také vede cestou lesa. Jsou bohatstvím [zemřelé]. Pokud jde o pána ochránce malých ptáků, z jižní části lesa vyvstal orlosup s dlouhým zobákem⁸⁹

85 Tib. text: lha yul gung dang du lha sras skyes cig dang mtsho sman rgyal mo nyis/ sman du gshags pi tshe/ gangs ri dkar po dang/ lha mtsho dkar mo nyis/ sman dang yul si rdzong/ gangs ri dkar po la/ sa bla mgon skyabs bzhugs/ lha mtsho dkar mo la/ sa sman 'jam le gnas (?)...sku srungs lags/ ne'u zhon lhe'u sman....chags ri dags rnam/ kha ba 'od mkhar dang lha mtsho dkar mo yi mkhar dang rdzong la bzhugs/ sa sman 'jam le 'di sman la 'o re byams

86 Tib. ke ke= ke ka, kye ga (straka).

87 Bellezza uvádí jako bažant, ale ten nespadá do kategorie „malých ptáků“ (bye'u).

88 Bellezza nepřekládá, avšak zer mong je pravděpodobně zer mo, „bažant krvavý“ (*Ithaginis cruentus*). Je malým ptákem velikosti běžného lesního ptactva, je z čeledi bažantovitých a vyskytuje se v jehličnatých lesích.

89 Tib. kang ka, Bellezza uvádí, že je to druh supa. Jde pravděpodobně o orlosupa bradatého (*Gypaetus barbatus*). V Tibetu je známý také pod názvem „pohřební pták“ (*dur bya*).

a podmanil si sféru lesa. Malí ptáci – pomocníci⁹⁰ zemřelé, buďte malými ptáky – ochránci a pány, kteří se v lese nerozprchnou!⁹¹

3. *Z přechodného sídla drahocenných jelenů [se objeví tito] tři: kozoroh s dlouhými rohy, jeho koza krásného držení těla a jejich kůzle ještě krásnějšího vzhledu. Jejich srst a vlna je skvělým oděvem. Jogurt [mléka kozy] zbavuje těla nemocí. Jsou posly běžajícími daleko. Jsou doprovodem při pomýšlení na to, kam dojít. [Zesnulé je] předložené [toto] vzácné bohatství.⁹²*
4. *Božstvo Ōde Gungjal je ochráncem jelenovitě zvěře a vůdcem desetitisíců božstev míst. Jsi zdrojem, ze kterého vyšla božstva. K zesnulé jsi velmi milostivý, jelenům jsi velkou ochranou. Neposílá nepřátelské demony dü, cän a sinpo na jelenovitou zvěř, která je bohatstvím zesnulé!⁹³*

Na lícové straně se objevují rituály nazývané „teu“ (ste'u).

Při rekonstrukci pořadí, v jakém po sobě jednotlivé části následují, se ukáže, že tyto texty opět obsahovaly třináct svitků po čtyřech obrázcích s doprovodnými texty, které byly poměrně uniformní a opakují se v nich podobné fráze. Tyto čtyři části lze charakterizovat následovně:

1. Popis rituální konstrukce nazývané „teu“
2. Božstva vzešlá z „drahocenné kroupy“
3. Božstva nápomocná obřadu
4. Původ a funkce rituálního stanu

Neznáme funkci rituální konstrukce teu. Je však evidentně spojovaná s drahými kovy a kameny a mohla sloužit jako výkupné či obětina s podobnou rolí. V druhé části figurují opět ochranná božstva, v tomto případě je patrné, že jde o nebeského ochránce před demony hvězd. V posledních částech se zmiňují rituální stany, tak jako se zmínky o stanech s ostatky zesnulého objevují i v dunghuanských dokumentech. Objevují se v souvislosti s nimi jména dávných zemřelých, jejichž pohřební obřad měl evidentně sloužit příkladem a byl zpřítomňovaný ve výkladech (*rabs*) známých z předchozí kapitoly.

90 Belleza rozumí výrazu *'phring* jako *'phreng*, tedy „růženec“ či cokoliv, kde je v řadě vedle sebe něco podobného. Rozumí tomu jako „houf“. Nicméně výraz *'phring* znamená i „myslet na někoho“ (*rjes su bsam pa*, viz *BTSAN LHA 1997*), v tomto kontextu překládám „pomocníci“, „ti, kdo na někoho myslí“.

91 Tib. text: *lcags sgong nags la rdol/ nags bye'u ke ke dang/ khu long zer mong dang/ bya gshen 'jon mo des nags la shul yang 'dren/ dkor yi dam pa lags/ bye'u mgon srungs ma ni/ lho ga nags mtshal nes/ kang ka mchu rings byung/ shing khams dbang du sdud/ sman yi bye'u 'phring rnams/ shing la myi byer bi bye'u mgon srungs ma mdzod/*

92 Tib. text: *yang rin cen sha slungs nes/ skyin po' ru rings dang/ skyin mo stabs sdug dang/ skyin bu yang stabs sdug gsum/ spu bal na bz'i mchog/ zho yis sku snyun 'byang/ pho nya ring rgyug byed/ gar gshags bsams pas 'khor/ dkor yi dam par 'bul/*

93 Tib. text: *ri dags srungs ma ni/ lha 'od de gung rgyal ni yul sa khri yi dpon/ lha yi grol phugs lags/ sman la 'o byams la/ sha la skyabs che bas/ sman dkor ri dags rnams/ bdud btsan srin po yi sgra la ma skur shig//.*

Kresba podle originálu (Bellezza 2013). Texty 1 a 4 a zobrazení rituální konstrukce *teu* (*ste'u*) a rituálního stanu.

1. Šesté „*teu*“ se nazývá „*Teu* drahocenného achátu planoucího světla“. Na svém vrcholu ho obklopují drobní achátoví ptáci. V další části zrají achátové plody. Vespod jsou čtyři achátová vejce.⁹⁴
2. Opět se drahocenná kroupa na červené skále zázračně proměnila v božstvo *Cedzin Lheu Gondže* (Pán nad *lheu*, držitel vrcholu). Jede na orlu.⁹⁵ V paži třímá kladivo, podmaňuje si demony *dü* a *cän* hvězd. Se svou mocí a dovednou silou přijď být pánem zesnulé (*lhe'u sman*)! Pozří [nabízenou] mouku s máslem!⁹⁶
3. Jméno šestého *teu* je „*Teu* jižních sražených mraků“. Je to *teu* pohřebního utěšení⁹⁷ [těchto] tři: *Mänbu Lase*, *Mänbu June* a *Mänse Kječig*. Jižní mraky jsou vrchním krytem. *Tyrkysová mlha* je spodní poduškou. Pohřební obřad proběhne tak, že je postaveno třináct tmavě modrých malých stanů.⁹⁸

94 Tib. text: *ste'u drug mtshan gsol ba/ rin cen mchong 'od 'bar ba'i ste'u/ rtse la mchong bye'u 'khor/ skabs na mchong yi sbras bu smyin/ rtsa na mchong yi sgong bzhi yod/*

95 Tib. *lkag=lgag*, pravděpodobně orel páskovaný (*Haliaeetus leucoryphus*).

96 Tib. *gzhib mar=zhib mar* (mouka-máslo) pravděpodobně odpovídá dnešnímu výrazu *phye mar* (smíchaná *campa* s máslem). Výraz *zhal sros gsol* je uctivý a pokud bychom jej chtěli přeložit doslova, zněl by „pozří horkou tvář“. Tib. text: *yang rin chen ser ba' cig/ brag ma dmar la sprul/ rtse 'dzin lhe'u mgon rje/ chibsu klag la bcibs/ phyag na tho ba bsnams/ skar bdud skar btsan 'dul/ mthu che rtsal drag pas/ lhe'u sman mgon du spyon/ gzhib mar zhal sros gsol/*

97 Tib. *yags*. Bellezza překládá ve smyslu „dobrý“ (*yag*). Ovšem tento výraz označuje dnes dar, kterým se vyjádří soustrast blízkým zesnulého. Podle *Btsan lha* je výraz *yags kha* „vyjádřením přání štěstí“ (*shis tshig*, *BTSAN LHA* 1997).

98 Tib. text: *ste'u drug mying ba ni/ lho sprin 'thibs pi ste'u/ sman bu la se dang/ sman bu yu ne dang/ sman sras skyes cig gsum/ bdur yags grub pi ste'u/ lho sprin bla'i khab/ g.yu bun 'og kyi gdan/ mthing sbre'u bcu gsum phubs te bdur/*

4. *Když byli po smrti Lhabu Dankar a Lhamän Thulmo pohřbíváni, byl vystavěný lasturový bílý malý stan na tyrkysové mřížce základů. Pohřební utěšení zesnulého a zakrytí smrti je dobrým pro živé. Pro mladého muže a ženu⁹⁹ toto předkládáme jako prospěšný vzor.¹⁰⁰*

99 Tib. *ne'u zhon*, doslova „jet na malé rybě“. Výraz je zcela nejasný, může narážet na okolnosti nám neznámé. Bellezza upravuje na *na gzhon* „mladí“, což dává více smyslu.

100 Tib. text: *lha bu 'brang kar dang/ lha sman 'phrul mo dag/ grongs pa bdur dus su/ dung sbre'u dkar mo la/ g.yu'i dra rtsugs can les bzhings/ grongs pa bdur yags pas shi bgab gson la bzung/ ne'u zhon pho smos la dpe' bzangs don du 'bul//*